

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
L.N. Gumilyov Eurasian National University



«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»

атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
ФИНАНСОВО-БАНКОВСКОГО СЕКТОРА
В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**,
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS

of the International Scientific and Practical Conference
**«MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF THE FINANCIAL AND BANKING SECTOR IN CONDITIONS
OF ECONOMIC UNCERTAINTY»**,
(June 10-11, 2022)



Нұр-Сұлтан/ Nur-Sultan, 2022



Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК
СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»**
Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ
Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФИНАСОВО-
БАНКОВСКОГО СЕКТОРА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS
of the International Scientific and Practical Conference
**" MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL AND
BANKING SECTOR UNDER ECONOMIC UNCERTAINTY "**
(June 10-11, 2022)

Нур-Султан, 2022
Nur-Sultan, 2022

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73
Э 40

Рецензенты: Макыш С.Б., д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева
Шаяхметова К.О., д.э.н., профессор, университет Туран-Астана

Редакционная коллегия

Насырова Г.А. - заведующая кафедрой «Финансы», д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Жоламанова М.Т. - к.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Рахимжанова К.К. - доктор PhD, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Айтказина А.А. – преподаватель, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Мисник О.В. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Керимкулова Д.Д. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан

ISBN 978-601-337-682-0

«Экономикалық белгісіздік жағдайында қаржы-банк секторын дамытудың қазіргі заманғы үрдістері» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының еңбектер жинағы / Насырова Г.А. жалпы редакциясымен. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. - 337 с.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития финансово-банковского сектора в условиях экономической неопределенности»/ под общей ред. Насыровой Г.А. - Нур-Султан: Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022.- 337 с.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference " Modern trends in the development of the financial and banking sector under economic uncertainty "/Under the General editorship of Nasyrova G.A.- Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. – 337 p.

ISBN 978-601-337-682-0

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022
© Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022
© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

КӘСІПОРЫННЫҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫН БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ТАЛДАУ

Қайыркенов Ә.Б.

*студент, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы*

Ғылыми жетекші: Жағыпарова А.О.,

*э.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы*

Аннотация. Қазіргі нарықтық экономикада бәсекелестіктің күшеюі, сондай-ақ сыртқы ортаның белгісіздігі мен динамикасы аясында әр кәсіпорын үшін басшылықтың қаржылық жағдайды талдауға қатынасын қайта қарау қажеттілігі туындайды. Әсіресе соңғы жылдары әлемдік дағдарыс жағдайында кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын қалыптастыру мәселесі өзекті болып отыр.

Компаниялардың қаржылық жағдайын анықтау қаржы-экономикалық проблемалардың бірі болып табылады, өйткені жеткіліксіз қаржылық тұрақтылық кәсіпорындарда өндірістік қызметті жүзеге асыру үшін қаражаттың жетіспеуіне, төлем қабілеттілігін жоғалтуға және банкроттыққа әкелуі мүмкін. Сондықтан фирмалардың тұрақты тиімді жұмыс істеуі олардың қызметін тиімді басқаруды талап етеді.

Түйін сөздер. Төлем қабілеттік, қаржылық тұрақтылық, іскерлік белсенділік, рентабельдік.

Зерттеу әдістері. Талдау, салыстыру

Зерттеу мақсаттары. Зерттеу барысында шешілуі қажет міндеттер:

– кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдаудың мәнін, мақсаттары мен міндеттерін ашу;

– талдау жүргізудің негізгі әдістері мен көрсеткіштерін қарастыру;

– “Дархан” ЖШС сипаттамасын құрастыру;

– “Дархан” ЖШС қызметіне көлденең және тік талдау жүргізу

– “Дархан” ЖШС өтімділігін, төлем қабілеттілігін және қаржылық тұрақтылығын талдау;

– “Дархан” ЖШС-ның қаржылық нәтижелерін, рентабельділігі мен іскерлік белсенділігін талдау;

– банкроттықтың қызметі мен ықтималдығына жан-жақты баға беру;

– қаржылық жағдайды жақсарту жөніндегі іс-шараларды әзірлеу;

– ұсынылған іс-шаралардың тиімділігін бағалау.

Кіріспе. Қаржылық талдау, қолданбалы аспектіде, шаруашылық жүргізу тиімділігін одан әрі арттыру резервтерін анықтау мақсатында кәсіпорынның қаржылық жағдайын және қаржылық қызметінің негізгі нәтижелерін зерттеу процесі ретінде түсініледі.

Қаржылық талдаудың негізгі мақсаты кәсіпорын жұмысының қаржылық жағдайы мен қаржылық нәтижелерін, активтер мен пассивтер құрылымындағы өзгерістерді, дебиторлармен және кредиторлармен есеп айырысуларды объективті бағалау, сондай-ақ ұйымның даму мүмкіндіктерін зерделеу болып табылады. Қаржылық талдау нәтижесінде кәсіпорынның ағымдағы қаржылық жағдайы да, болашақта оның қаржылық жағдайының күтілетін параметрлері де анықталады.

Зерттеу нәтижелері. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау кезінде оның артықшылықтары мен осал тұстары анықталды. Дегенмен де, “Дархан” ЖШС қаржылық жағдайын жақсарту мақсатында іс-шаралар ұсыну үшін оның банкроттыққа ұшырау

ықтималдығы да талдануы қажет. Қаржылық талдау мен осы банкроттыққа ұшырау ықтималдығын талдау нәтижесінде кәсіпорын үшін алдағы қадамдар ұсынылатын болады.

Банкроттық ықтималдығының көрсеткіші Альтман индикаторы арқылы анықталады (1-кесте)

Кесте 1 – Айнымалылардың “Дархан” ЖШС мысалындағы мәндері, 2019-2021 жж.

Айнымалы	2019	2020	2021
X ₁	0,66	0,65	0,64
X ₂	0,26	0,30	0,30
X ₃	0,17	0,05	0,10
X ₄	0,42	0,48	0,48
X ₅	1,14	1,03	1,05
Ескерту – “Дархан” ЖШС қаржылық есептілігі негізінде автормен құрастырылған [1]			

Осы мәліметтерге сәйкес, 2016-2020 жылдардағы “Дархан” ЖШС қатысты Альтман индикаторын есептедік:

$$Z_{2019} = 1,2 * 0,66 + 1,4 * 0,26 + 3,3 * 0,17 + 0,6 * 0,42 + 1,14 = 3,09$$

$$Z_{2020} = 1,2 * 0,65 + 1,4 * 0,30 + 3,3 * 0,05 + 0,6 * 0,48 + 1,03 = 2,68$$

$$Z_{2021} = 1,2 * 0,64 + 1,4 * 0,30 + 3,3 * 0,10 + 0,6 * 0,48 + 1,05 = 2,84$$

Альтман индикаторына сәйкес, Z-мәнінің 1,8-ден төмен болуы банкроттық болу ықтималдығының өте жоғары екендігін, 1,81-2,7 мәндер аралығы – жоғары, 2,71-2,99 мәндер аралығы – орташа, ал 3-тен жоғары мәндер банкроттық болу ықтималдығының төмендігін білдіреді [2].

Соңғы үш жылда полиграфиялық жабдықтарды сату нарығы көп бағытты қозғалысты көрсетті. Өсуді байқауға болатын сегменттер соңғы жылдары негізінен цифрлық басып шығару бағытымен байланысты болды, бұл дағдарыс кезінде негізгі тұтынушылардың таралымдарының азаюының тікелей нәтижесі.

Сандық баспа жабдықтарын сатуды қолдауға ықпал еткен тағы бір фактор-оның қызмет ету мерзімі және ескіруі. Егер дәстүрлі офсеттік немесе экран жабдықтары он немесе одан да көп жылға есептелген болса, онда цифрлық басып шығару бағытында жабдықтың қызмет ету мерзімі сирек бес жылдан асады, ал технологияның дамуы оны жиі ауыстыру қажеттілігіне әкеледі.

Қағаз бен картоннан басқа, басып шығаруға арналған жаңа материалдар игерілді: тоқыма, полимерлі пленкалар, пластик, фольга, гофрокартон, шыны, сондай-ақ дайын өнеркәсіптік бұйымдар. Бұған 3D және 4D басып шығару деп аталатын көлемді формаларда басып шығару кіруі керек. Нарықтың жаңа сегменті қалыптасты – бұл цифрлық технологиялар негізінде әртүрлі мақсаттағы аз тиражды баспа өнімдерін өндіру.

Баспа өнімдерін өндіруден түсетін кірістің төмендеуі баспаханаларды жаңа баспа түрлерін, соның ішінде қағазсыз материалдарды іздеуге мәжбүр етеді, ал сандық технологиялар оларды өндірісті әртараптандыруға және бәсекелестік артықшылықтарға мүмкіндік береді. Бұл нарыққа аз мөлшердегі инвестициямен және лизингтік компаниялармен ынтымақтастық бағдарламаларының арқасында баспаханалар жабдықтың нөлдік қымбаттауымен бөліп төлеуді қолдана алады.

Баспа өнімдері өндірісінің құлдырауына карамастан, полиграфия нарығы тұрақтанып, тепе-теңдіктің жаңа нүктелерін табуда. Үлкен баспахана бәсекелестерді ығыстыру және жаңа бағыттарды игеру арқылы бизнесті кеңейтеді. Шағын баспа бизнесі, өз кезегінде, жеке және аз тиражды басылымдарды шығаруға, буып-түюге, сондай-ақ қағаз емес материалдарға басып

шығаруға шоғырланған. Бұл цифрлық басып шығаруды дамытады, әрі жабдықты үнемі жаңартуды қажет етеді. Полиграфияның инновациялық секторларында өндірістің байқалған өсуі кейінге қалдырылған сұраныс әсеріне және жабдықтарды сатудың ұлғаюына үміт артатын жеткізушілерге оптимизм ұялатады.

Баспа өнімдері нарығының барлық сегменттерінде цифрлық технологияларды енгізу перспективасын дұрыс бағаламау, сондай-ақ электронды бұқаралық ақпарат құралдарын таратудың әсері баспа өнімдерін өндірудің айтарлықтай төмендеуінде үлкен рөл атқарды [3].

Нәтижесінде салада моральдық тұрғыдан тозған негізгі қорларды жаңартуға және ауқымды және технологиялық өндірістерді іске қосуға байланысты қандай да бір қағидаттық өзгерістер болған жоқ. Сонымен қатар, ең маңызды тенденциялардың бірі инвестициялық климаттың нашарлауы болды. Баспахана басшылығы инвестициялық шешімдерді қаржылық салымдардың рентабельділігі жағдайында ғана жүзеге асырды. Алайда, бәсекеге қабілеттілікті сақтау қажеттілігі және цифрлық технологиялардың даму перспективасы жаңа цифрлық негізде басып шығарудағы автоматтандыру процестеріне жаңа серпін берді.

Қазіргі заманғы полиграфия индустриясы тоқырау кезеңін бастан кешірсе де, дағдарыстық жағдай, бәсекеге қабілеттіліктің жоғалуы және полиграфиялық кәсіпорындардың банкроттыққа ұшырау ықтималдығы сияқты өзгерістерге күшті серпін бермейді.

Қаржылық талдау жүргізе және жаңа іс-шаралар ұсына отырып, қорытынды ретінде “Дархан” ЖШС артықшылықтары мен кемшіліктері, мүмкіндіктері мен қауіптері анықталып, SWOT-талдау жүргізілді (2-кесте). SWOT-талдау жүргізу барысында “Дархан” ЖШС негізгі артықшылықтары ретінде тұрақты бухгалтерлік баланс, рентабельдік көрсеткішінің жоғары деңгейі, өтімділік және іскерлік белсенділік көрсеткіштерінің оңтайлы деңгейлері жатқызылды. Негізгі кемшіліктер қатарына төмен қаржылық тұрақтылық көрсеткіші мен дебиторлық берешек өсімін жатқызуға болады. Сонымен қатар, ұзақ және қысқа мерзімді міндеттемелердің үдемелі артуы соңғы кезеңдерде кәсіпорында байқалуда. Сонымен қатар, “Дархан” ЖШС мүмкіндіктері ретінде сандық технологияларды жетілдіру, шығыны жоғары табыс көздерін тоқтату секілді шараларды атап өтуге болады, бұл ұсыныстар кәсіпорынның тиімділігін арттыруға септігін тигізеді.

Дегенмен де, “Дархан” ЖШС болуы мүмкін қауіптеріне нарықтық бәсекелестікте артта қалу және банкроттық қаупі жатады.

Жалпы алғанда, SWOT-талдаудағы деректерге сәйкес, “Дархан” ЖШС қазіргі таңда табысты кәсіпорын болып табылады, сонымен қатар, оның дамуына жағдай жасайтын бірнеше факторларды қолдану арқылы кәсіпорынның қаржылық жағдайын одан әрі жақсартуға болады.

Кесте 2 – “Дархан” ЖШС SWOT-талдау

Strengths (Артықшылықтары)	Weaknesses (Кемшіліктері)
<ul style="list-style-type: none"> – Тұрақты бухгалтерлік баланс (3 жылда активтер өсімі – 16,26%); – Жоғары рентабельділік көрсеткіштері (ROE – 24,07%, ROA – 7,81%); – Жоғары еңбек өнімділігі (1 адамға – 33,78 млн теңге); – Жоғары өтімділік көрсеткіштері (барлық өтімділік коэффициенттері оңтайлы мәндерде); – Тұрақты іскерлік белсенділік көрсеткіштері. 	<ul style="list-style-type: none"> – Төмен қаржылық тұрақтылық көрсеткіштері; – Дебиторлық берешектің өсімі (2020-2021 жылғы өсім – 32,33%); – Ұзақ және қысқа мерзімді міндеттемелердің үдемелі артуы.
Opportunities (Мүмкіндіктері)	Threats (Қауіптері)
<ul style="list-style-type: none"> – Сандық технологияларды қолдану арқылы кәсіпорын тиімділігін арттыру; – Шығыны жоғары әрі аз табыс әкелетін қызметтер көрсетуді тоқтату; 	<ul style="list-style-type: none"> – Тек дәстүрлі технологиялар қолдану әсерінен нарықтық бәсекеде жеңілу;

– Айналымнан тыс құралдар үлесін азайту арқылы ұзақ мерзімді міндеттемелерді төмендету.	– Қаржылық левиридждің жоғары көрсеткіші нәтижесінде банкроттыққа ұшырау қаупі.
Ескерту – “Дархан” ЖШС қаржылық есептілігі негізінде автормен құрастырылған [1]	

Қорытындылай келе, “Дархан” ЖШС кемшіліктері анықталып, оның мәселелерін шешу мақсатында іс-шаралар ұсынылды. Атап айтқанда, бұл іс-шаралар сандық қызметке көшу және ұзақ мерзімді активтер үлесін азайту болып табылады.

Қорытынды. Кәсіпорынның қаржылық-экономикалық қызметінің маңызды сипаттамасы оның қаржылық жағдайы болып табылады. Ол кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілік дәрежесін және оның іскерлік ынтымақтастықтағы әлеуетін анықтайды, кәсіпорынның өзі мен оның қаржылық және басқа қатынастардағы серіктестерінің экономикалық мүдделеріне қаншалықты кепілдік берілгенін бағалайды. Кәсіпорынның барлық өндірістік-шаруашылық қызметі барысында оның тұрақты қаржылық жағдайы қалыптасады.

Ұйымның бүгіні ғана емес, болашағы да сауатты басқару шешімдеріне байланысты. Кәсіпорынның болашақ болашағын бағалау үшін қаржылық жағдайдың болжамын жасау қажет, ол нақты және түсінікті болады, түсіндірулерде қарама-қайшылықсыз, бірақ сонымен бірге экономикалық ортадағы өзгерістерге бейімделу мүмкіндігі бар. Кәсіпорынның қаржылық жағдайының дұрыс болжамы менеджерлерге ұйымның барлық экономикалық компоненттерін әрдайым бақылауда ұстауға мүмкіндік береді. SWOT-талдауға сәйкес, “Дархан” ЖШС артықшылықтары мен мүмкіндіктері оның кемшіліктері мен қауіптерінен көбірек. Дегенмен де, аталып өткен кемшіліктер мен қауіптер міндетті түрде шешілмеген жағдайда, кәсіпорын қиын қаржылық жағдайға түсуі мүмкін.

Анықталған кемшіліктер негізінде “Дархан” ЖШС қаржылық жағдайын жақсарту мақсатында іс-шаралар ұсынылды, олар сандық қызметке көшу және ұзақ мерзімді активтер үлесін азайту болып табылады.

Осы шаралар нәтижесінде кәсіпорын қаржылық тұрақтылық көрсеткіші жақсарып, активтер рентабельдігі артты.

Әдебиет:

1 “Дархан” ЖШС 2019-2021 жж. қаржылық есептілігі // Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі Қаржылық есептілік депозитарийінің ресми интернет-ресурсы – <https://opi.dfo.kz/p/>.

2 Модель Альтмана (Z-счет Альтмана). Прогнозирование банкротства бизнеса. Формулы [Электронный ресурс] // Финансово-инвестиционный блог. – Режим доступа: <http://finzz.ru/model-altmana.html>.

3 Трушникова Анастасия Андреевна, Плеханов Сергей Викторович Развитие полиграфической отрасли в условиях цифровизации // ИБР. 2019. №4 (37). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitiye-poligraficheskoy-otrasli-v-usloviyah-tsifrovizatsii>.